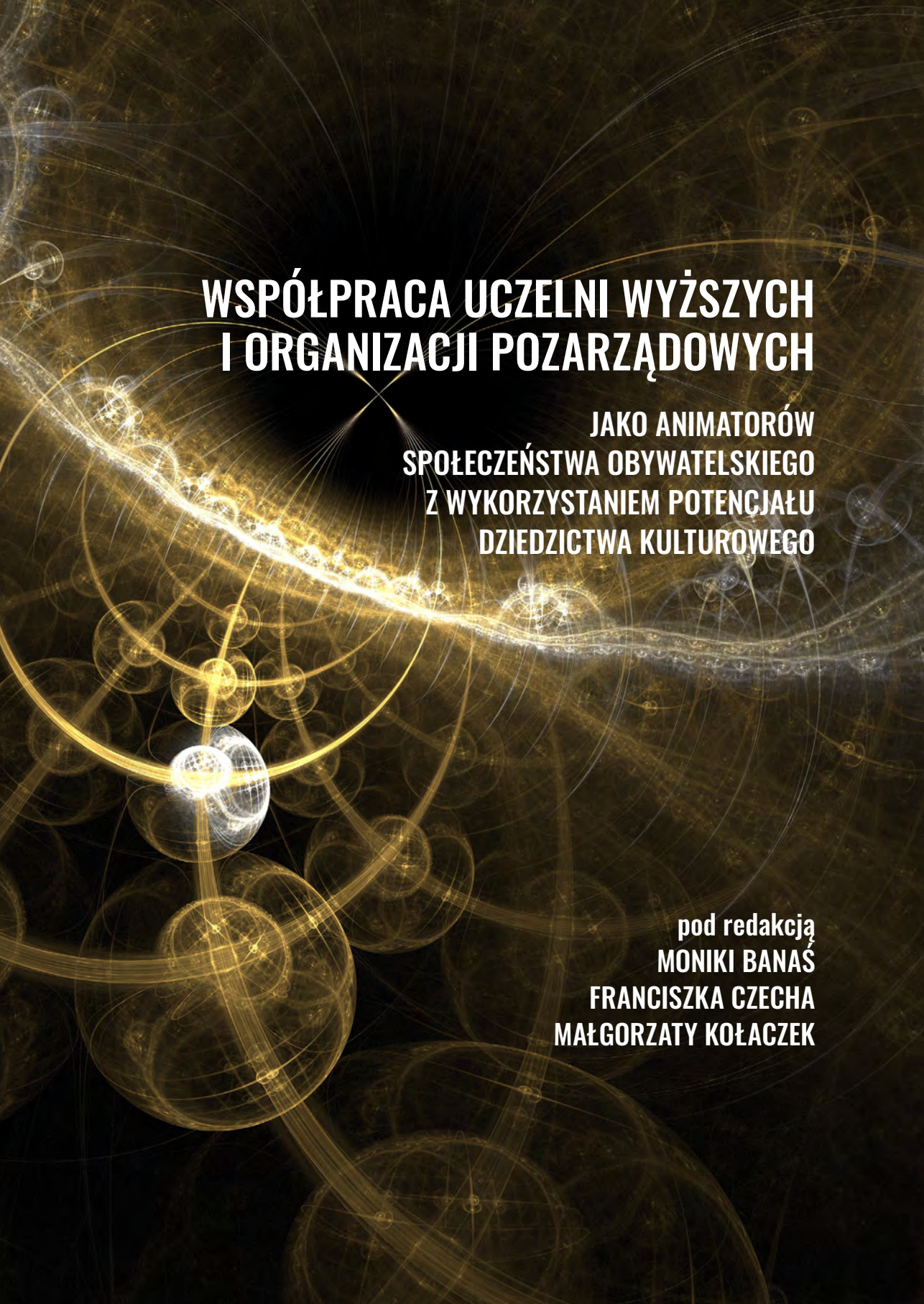

The background is a complex, abstract composition of golden-yellow lines and spheres on a dark, almost black, field. The lines form various circular and elliptical orbits, some of which are intersected by straight lines, creating a sense of dynamic movement and geometric complexity. Several translucent, wireframe spheres of different sizes are scattered throughout the scene, some appearing to be part of the orbital paths. The overall effect is reminiscent of a celestial map or a complex network diagram, with a warm, ethereal glow emanating from the golden elements.

WSPÓŁPRACA UCZELNI WYŻSZYCH I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

**JAKO ANIMATORÓW
SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO
Z WYKORZYSTANIEM POTENCJAŁU
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**

**pod redakcją
MONIKI BANAŚ
FRANCISZKA CZECHA
MAŁGORZATY KOŁACZEK**

WSPÓŁPRACA UCZELNI WYŻSZYCH I ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

**jako animatorów
społeczeństwa obywatelskiego
z wykorzystaniem potencjału
dziedzictwa kulturowego**

**pod redakcją
MONIKI BANAŚ
FRANCISZKA CZECHA
MAŁGORZATY KOŁACZEK**

Kraków 2019

Copyright by autorzy poszczególnych tekstów and Instytut Studiów
Międzykulturowych, Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków 2019

Recenzent
prof. dr hab. Emil Orzechowski

Opracowanie redakcyjne
Magdalena Kusak

Publikacja finansowana w ramach programu
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „DIALOG” w latach 2017–2019

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ISBN: 978-83-8138-152-9

KSIEGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
RADOSŁAW RYBKOWSKI	
Uniwersytet współpracujący.	
Nauka we współpracy ze społeczeństwem	11
MAGDALENA FURDZIK	
Trzeci sektor w Polsce –	
prawnie określony i społecznie niespełniony	29
ALEKSANDRA LIS	
Modele współpracy uniwersytetów	
z organizacjami pozarządowymi (NGO)	53
AGNIESZKA PACUT	
Przedsiębiorczość społeczna a szkoły wyższe –	
formy, obszary i wyzwania kooperacji	71
MARTA DU VALL	
Pozytywne implikacje wybranych europejskich koncepcji	
i programów jako czynnik wzmacniający społeczeństwo	
obywatelskie poprzez nacisk kładziony na międzysektorową	
współpracę organizacji pozarządowych i uczelni wyższych	103
RENATA HOŁDA	
Dziedzictwo kulturowe w aktywizacji	
społeczeństwa obywatelskiego	127

MARIOŁA PAWEŁKO	
Współpraca międzysektorowa uniwersytety – organizacje pozarządowe w świetle literatury przedmiotu	145
MAGDALENA CZECH	
Społeczeństwo obywatelskie – wielość perspektyw	159
MARTA HOFFMANN	
Współpraca międzysektorowa w perspektywie relacji uniwersytet – organizacje pozarządowe	177
FRANCISZEK CZECH	
Badania nad współpracą uczelni wyższych i organizacji pozarządowych. Stan badań i kwestie metodologiczne	191
ADAM ŻALIŃSKI	
Trzeci sektor jako partner uczelni wyższych w Polsce w opinii ekspertów	211
ANDRZEJ PORĘBSKI	
Szkolnictwo wyższe jako partner trzeciego sektora. Opinie ekspertów na temat sytuacji w Polsce	233
MONIKA BANAŚ	
Dobre praktyki współpracy szkół wyższych i organizacji pozarządowych na Słowacji	263
KAROLINA GOLEMO	
Współpraca organizacji pozarządowych i instytucji edukacyjnych w obszarze inicjatyw kulturalnych i społeczno-obywatelskich. Przypadek Portugalii	293
FRANCISZEK CZECH	
Dobre praktyki współpracy szkół wyższych i organizacji pozarządowych w Wielkiej Brytanii	331
MAŁGORZATA KOŁACZEK	
Trzeci sektor i szkolnictwo wyższe w Austrii – dobre praktyki współpracy międzysektorowej	359
MONIKA BANAŚ, FRANCISZEK CZECH, MAŁGORZATA KOŁACZEK	
Podsumowanie: trzecia misja uczelni i różne drogi jej realizacji	397

MARIOLA PAWEŁKO¹

UNIwersytet Jagielloński w Krakowie

WSPÓŁPRACA MIĘDZYSEKTOROWA UNIwersytety – ORGANIZACJE POZARZĄDOWE W ŚWIELE LITERATURY PRZEDMIOTU

Z przeprowadzonej kwerendy, obejmującej element dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do współpracy uniwersytetów i organizacji pozarządowych w moderowaniu społeczeństwa obywatelskiego, wynika, że bardzo wyraźnie dostrzegalna jest luka w literaturze naukowej. Większość publikacji naukowych związanych z działalnością NGO odnosi się jedynie do kwestii prawnych² oraz logistycznych³. Dzięki temu wiadomo już, jak założyć i zlikwidować własną organizację, jakimi przesłankami prawnymi się kierować, będąc członkiem NGO. Mamy również wiedzę, co kryje się pod pojęciem NGO. W literaturze brakuje jednak opisu tego, co jest kością organizacji pozarządowej, czyli jej misją, zwłaszcza w obecnych czasach. W odnalezionych publikacjach nie są ważne konkretne działania NGO, lecz struktura, potencjał i ograniczenia, czyli to, co jest „wygodne” do przeanalizowania dla badacza. Warto przy tym zaznaczyć, że w tej konstelacji

¹ Mgr; mariola.pawelko@gmail.com.

² Por. M. Kisilowski, *Prawo sektora pozarządowego. Analiza funkcjonalna*, Warszawa 2009.

³ Por. P. Szczyrski, *Jak założyć stowarzyszenie? Jak założyć fundację? Jak zostać Organizacją Pożytku Publicznego?*, Szczecin 2009.

elementów związanych z działalnością NGO na polu kultury (lecz nie dziedzictwa kulturowego samego w sobie) najbardziej precyzyjne są publikacje dotyczące poszczególnych przypadków społeczności lokalnych.

Temat troski o kulturę w szerokim znaczeniu poruszony został w pozycji *Organizacje pozarządowe w gminie Trzebinia*⁴ finansowanej ze środków Urzędu Miasta Trzebinia. Za moment największych przemian w kwestii NGO autorzy uznają okres transformacji w Polsce, gdy stał się dostrzegalny trend zainteresowania społeczeństwem obywatelskim. Był to efekt działań związanych z „[...] restytucją instytucji gminy wprowadzającą samodzielny samorząd gminny (1900 r.) [...]”; pomogła także „[...] reforma samorządowa z 1999 roku”⁵. Znaczący okazał się również rok 1989, kiedy doszło do znacznego postępu w kwestii NGO w Polsce⁶.

Autorzy publikacji podejmują dalej tematy dotyczące definiowania wolontariatu, opisują rzeczywistość organizacji pozarządowych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem powiatu augustowskiego. Poruszają także temat Stowarzyszenia Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych im. Króla Zygmunta Augusta. Ewelina Romańczuk we fragmencie dotyczącym rzeczywistości NGO podaje, że „[...] polskie organizacje pozarządowe działają głównie na polu sportu (59,3%), oświaty i edukacji (48,2%), ochrony zdrowia, rehabilitacji i pomocy osobom niepełnosprawnym (32,6%) oraz **kultury i sztuki (27,4%)**”⁷.

Według Eweliny Romańczuk „[...] polskie organizacje pozarządowe odgrywają rolę sponsora wobec innych organizacji i instytucji”⁸. W przywołanej gminie Trzebinia w powiecie augustowskim 57% przedstawicieli NGO „[...] odpowiedziało, że działa w zakresie sportu i rekreacji, kolejne obszary to turystyka (38%), oświata, edukacja, wychowanie (38%); młodzież to grupa docelowa dla działań 33% NGO-sów. [...] Najrzadziej deklarowane

⁴ M. Biegun, *Organizacje pozarządowe w gminie Trzebinia*, Trzebinia 2014.

⁵ Ibidem, s. 7.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, s. 20 (podkr. – M.P.).

⁸ Ibidem.

formy działań to finansowe lub rzeczowe wspieranie osób indywidualnych (14%) oraz koncerty, wystawy i happeningi (także 14%)⁹.

Wynika z tego, że kultura jest elementem mało popularnym nawet w rejonie szczycącym się dużą liczbą organizacji pozarządowych¹⁰. Przykład ten odzwierciedla to, co jest faktem także w innych częściach Polski: elementy działalności kulturalnej są deprecjonowane w przestrzeni publicznej. Przyczyna może niekiedy tkwić w tematyce działań kulturalnych podejmowanych przez NGO. W powiecie augustowskim wydarzenia kulturalne mają często charakter konserwatywny, związany ze sprawami podniosłymi, historią i religią. Dowodzą tego przykłady ze wspomnianej publikacji, gdzie w obszarze działalności NGO oprócz wystaw, spotkań poetyckich, koncertów wymienione jest wydanie przez NGO publikacji *Ks. Bolesław Szkiłdź: duszpasterz, męczennik, dyplomata i Seminarium maryjne*.

Nieco inną formę ma kolejna książka: *Rzeźba. Katalog zbiorów*¹¹, związana z Zamkiem Królewskim w Warszawie, Fundacją Zbiorów im. Ciechanowieckich i Fundacją Teresy Sahakian. Wydawnictwo ukazuje główny motyw działalności wymienionych instytucji: ich misją jest ochrona dziedzictwa kulturowego (nie tylko Polski). Pragnieniem fundacji było zaprezentowanie przykładów dziedzictwa kulturowego: od rejonów Portugalii, przez Rzeczpospolitą Obojga Narodów, do obszarów krajów sąsiadujących. Dzieło przeznaczone jest dla wielbicieli grafik z poprzednich epok, a przede wszystkim portretów, znajdujących się w zbiorach Zamku Królewskiego w Warszawie, takich jak wizerunki polskich monarchów oraz Merowingów, Karolingów, Burbonów, Stuartów, rodu Bragança, bohaterów powstania listopadowego, hierarchów Kościoła, świętych, pisarzy¹².

⁹ Ibidem, s. 21.

¹⁰ *Trzebińskie organizacje pozarządowe służą lokalnej społeczności*, <https://trzebinia.pl/aktualnosci/wszystkie/4806-trzebinskie-organizacje-pozarządowe-służa-lokalnej-społeczności> (dostęp 21 IX 2019).

¹¹ A. Badach, *Rzeźba. Katalog zbiorów. Zamek Królewski w Warszawie, Fundacja Zbiorów im. Ciechanowieckich, Fundacja Teresy Sahakian*, Warszawa 2011.

¹² Ibidem, s. 10.

Działalność fundacji bazuje na darach z Polski i zagranicy od kolekcjonerów polskiego pochodzenia. Członkowie organizacji kupują w antykwariatach historyczne artefakty, aby ocalić je od zapomnienia. Brak jednakże w opracowaniu informacji na temat pomocy ze strony rządu lub samorządu. Publikacja ma bowiem charakter opisowo-wizualny.

Kolejnym przykładem wydawnictwa odnoszącego się do NGO są *Organizacje pozarządowe w Zawierciu: współpraca gminy Zawiercie z NGO w latach 2011–2015*¹³. Istotną instytucją jest tu Centrum Inicjatyw Lokalnych. Koncentruje się ono na podtrzymaniu tradycji narodowej, pielęgnowaniu polskości i rozwoju świadomości narodowej wśród Polaków¹⁴. Inne elementy misji NGO to ochrona zdrowia, promocja zatrudnienia, organizacja wolontariatu, działania w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji¹⁵.

Centrum Inicjatyw Lokalnych (według autorów) jako pierwsze w regionie skoncentrowało się na polskim dziedzictwie kulturowym, czego przykładem jest projekt „Z kulturą za pan brat” dla dzieci z ośrodków opiekuńczo-wychowawczych. W rejonie działają również Jurajska Gwardia Narodowa dbająca o wychowanie członków w duchu patriotyzmu oraz klub miłośników dawnego oręża polskiego Polska Sztuka Walki SIGNUM POLONICUM. Ta ostatnia organizacja odtwarza i promuje polskie tradycje orężne w zakresie sztuki walki polskimi lancami, szablą, palcatami. Zapewnia także szkolenie polskiego konia bojowego¹⁶.

W Zawierciu działa też Stowarzyszenie Jurajski Szwadron Kawalerii im. Króla Jana III Sobieskiego. NGO koncentruje się na kultywowaniu tradycji kawalerii oraz jazdy polskiej, bierze udział w uroczystościach państwowych, wojskowych i lokalnych, a także organizuje prelekcje dla dzieci z cyklu „żywa lekcja historii”¹⁷.

¹³ I. Wiklik, *Organizacje pozarządowe w Zawierciu: współpraca gminy Zawiercie z NGO w latach 2011–2015*, Zawiercie 2016.

¹⁴ Ibidem, s. 7.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, s. 34–35.

¹⁷ Ibidem, s. 57.

Inna interesująca inicjatywa została opisana w publikacji *Dom Karpacki – pobudzanie współpracy transgranicznej regionów karpackich*¹⁸. W przeciwieństwie do wcześniej wspomnianych wydawnictw w tym poruszono kwestie finansowania współpracy NGO i władz. Szczególnym przypadkiem w polskiej literaturze naukowej jest Fundacja Karpacka – Polska z tego względu, że otwarcie opisano, w jaki sposób funkcjonuje ona pod względem finansowym. Na jej przykładzie można prześledzić sposób korzystania przez organizację pozarządową z grantów EOG i funduszy norweskich. Nadrzędnym celem tej organizacji jest troska o dziedzictwo historyczne rejonu karpackiego. Według autorów opracowania takie działanie ma sens, ponieważ współpraca między sektorami i ponad granicami przyczynia się do podniesienia wiedzy i budowania kompetencji w społeczeństwie¹⁹.

Sztandarowym przykładem tego rodzaju kooperacji jest czteroletni projekt „Dom Karpacki – pobudzanie współpracy transgranicznej regionów karpackich”, zakończony w roku 2011. Działania polegały tu na podjęciu współpracy między Polską, Rumunią, Słowacją i Węgrami, przy czym nadrzędnym celem było wypromowanie regionu karpackiego i prezentacja jego dorobku kulturowego. W efekcie tych działań zorganizowano w marcu 2011 roku kulturalne wydarzenie „Expo Karpackie” w Brukseli²⁰. Z kolei dzięki funduszom szwajcarskim możliwe stało się wdrożenie wysokobudżetowego projektu pt. „Alpy Karpatom” – wsparcia dla rodzącej się marki Karpat²¹. Do roku 2011 Fundacja Karpacka – Polska we współpracy z jej odpowiednikami z Rumunii, Węgier i ze Słowacji zorganizowała sześć międzynarodowych forów dla przedstawicieli Polski, Ukrainy, Słowacji, Węgier i Rumunii. Zorganizowano także trzy wizyty studyjne w wymienionych państwach oraz seminarium w Brukseli pod tytułem „Problemy i możliwości regionu”.

¹⁸ Z. Kordela-Borczyk, *Dom Karpacki – pobudzanie współpracy transgranicznej regionów karpackich*, Sanok 2011.

¹⁹ Ibidem, s. 34.

²⁰ Ibidem, s. 18.

²¹ Ibidem, s. 20.

Istnieją również inne projekty, o których nie wspomniano w literaturze naukowej. Zalicza się do nich konkurs ogłoszony w 2019 roku przez Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, dotyczący polskiego dziedzictwa kulturowego²². Konkurs skierowany został przede wszystkim do NGO z obszaru warmińsko-mazurskiego. Na aktywizację społeczności lokalnej jako twórców i odbiorców dziedzictwa kulturowego przeznaczono ponad 360 tysięcy złotych. Do celów projektu zaliczono wzrost poziomu uczestniczenia w kulturze, polepszenie jakości wydarzeń kulturalnych, budowę komunikacji i dialogu międzykulturowego, pobudzenie aktywności lokalnej społeczności i ochronę dziedzictwa kulturowego²³.

Warto tutaj wspomnieć także o publikacji *Organizacje pożytku publicznego. Rozwiązania prawne – funkcjonowanie – rozwój. Kraków case study*²⁴. Według Huberta Izdebskiego „[...] organizacje pozarządowe (rozumiane w tym wypadku szeroko, obejmujące także odpowiednie instytucje Kościołów i związków wyznaniowych) przestają być uciążliwym niezadko dodatkiem do instytucji publicznych, a stają się partnerem władz publicznych w wywiązywaniu się z nałożonych na nie obowiązków”²⁵. Według Magdaleny Halszki Kurlito, powołującej się na badania Izdebskiego, przypadek rejonu Krakowa wyglądał w 2008 roku następująco: najwięcej organizacji prowadziło działalność w zakresie edukacji i oświaty (22,9%), na kolejnym miejscu znajdowała się promocja zdrowia (20,9%), a za nią działalność charytatywna (18%). Obszar kultury i sztuki znajdował się ówczesnie wśród cieszących się najmniejszym zainteresowaniem: jedynie 5,9% NGO w Krakowie zajmowało się tą problematyką²⁶.

Jako ciekawą pozycję naukową trzeba też przywołać książkę Małgorzaty Łosiewicz pt. *Nowe media w trzecim sektorze: krytyczna analiza tendencji*

²² *Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego*, <https://fundusze.ngo.pl/283927-kultura-i-ochrona-dziedzictwa-kulturowego.html> (dostęp 15 IX 2019).

²³ Ibidem.

²⁴ M.H. Kurlito, *Organizacje pożytku publicznego. Rozwiązania prawne – funkcjonowanie – rozwój. Kraków case study*, Kraków 2008.

²⁵ Ibidem, s. 6.

²⁶ Ibidem, s. 66–67.

*i uwarunkowań*²⁷. Autorka porusza (oprócz kwestii powiązań mediów społecznościowych z NGO) zagadnienie społeczeństwa obywatelskiego, które według niej jest „[...] rozumiane jako sieć społecznych interakcji, złożona z dobrowolnych stowarzyszeń”²⁸. Małgorzata Łosiewicz powołuje się w tej kwestii na tezy Kaldora, Anheiera oraz Glasiusa, twierdząc, iż tego rodzaju społeczeństwo charakteryzują „[...] różne grupy, organizacje, jednostki, starające się przełamać blokadę państwa na szczeblach lokalnych, krajowych i globalnych”²⁹. Według autorki współcześnie system instytucji wspierających rozwój społeczeństwa obywatelskiego składa się z relacji samorządu terytorialnego (biura, pełnomocnicy), strony prorządowej (ośrodki wsparcia, np. Sieć Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT) oraz samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych³⁰.

Podobnie jak w większości publikacji na temat NGO w Polsce, w tej także informacje na temat sfery kultury są szczątkowe. Autorka podaje, że w 2015 roku wolumen wolontariatu związanego z dziedzictwem kulturowym w Polsce wyniósł jedynie 8%³¹. Perspektywy na dalsze lata nie napawają optymizmem. Wyniki analizy wojewódzkich strategii rozwoju na okres 2014–2020 wskazują na „[...] słabe powiązanie pomiędzy strategiami z wojewódzkimi programami [...] na rzecz współpracy z organizacjami pozarządowymi”³². Problemem jest tu także brak właściwej komunikacji – przepływu informacji.

Duże możliwości stoją przed NGO w przypadku współpracy z domami kultury. Tego rodzaju współpraca została zacieśniona w 2018 roku dzięki Kodeksowi Dobrych Praktyk w Warszawie³³. Powstały w warszawskim Urzędzie Miasta dokument dotyczy współpracy NGO z domami kultury.

²⁷ M. Łosiewicz, *Nowe media w trzecim sektorze: krytyczna analiza tendencji i uwarunkowań*, Gdańsk 2018.

²⁸ Ibidem, s. 265.

²⁹ Ibidem, s. 264.

³⁰ Ibidem, s. 271.

³¹ Ibidem, s. 275.

³² Ibidem, s. 276.

³³ *NGO i domy kultury łączą potencjał twórczy*, <https://publicystyka.ngo.pl/ngo-i-domy-kultury-lacza-potencjal-tworczy> (dostęp 20 IX 2019).

Dzięki niemu organizacje pozarządowe mogą korzystać z pomieszczeń i sprzętów w Ośrodkach Sportu i Rekreacji oraz w placówkach oświaty³⁴. Kodeks został opracowany przez członków NGO, warszawskich urzędników i pracowników domów kultury³⁵.

Pomocnym materiałem dotyczącym współpracy NGO z samorządami jest publikacja *Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie wolontariuszy. Raport z badania*³⁶. Zlecenie na wykonanie raportu otrzymało od Narodowego Instytutu Dziedzictwa Stowarzyszenie Jawor. W dokumencie przedstawiono ogólne informacje na temat NGO (liczba członków, obszar działalności, sytuacja finansowa), opisano sposób działania członków oraz przeanalizowano współpracę z wolontariuszami. Skoncentrowano się także na współpracy samorządów z NGO. Dużo miejsca poświęcono tutaj polityce samorządów wobec organizacji pozarządowych. Wśród największych problemów autorzy publikacji wymieniają brak środków w samorządach na cele promocji dziedzictwa kulturowego. Wynika to z tendencji do oszczędzania w pierwszej kolejności na kulturze, która traktowana jest jako element, który nie jest niezbędny do prawidłowego funkcjonowania społeczności³⁷. Pozostałe problemy współpracy NGO i samorządów na polu dziedzictwa kulturowego to skomplikowane przepisy prawa, dostrzegalne braki kompetencji w urzędach w zakresie dziedzictwa kulturowego, niedostateczna waga kultury dla lokalnych polityków oraz braki kadrowe³⁸. Wyłania się tu dość ponury obraz przyszłości dziedzictwa kulturowego w Polsce, skazanego na łaskę i niełaskę osób, które nie posiadają odpowiedniej wiedzy na temat znaczenia kultury dla więzi społecznych. Jest to istotne, zważywszy na fakt, że urzędnicy coraz częściej sygnalizują

³⁴ Ibidem.

³⁵ *Lokale dla NGO w domach kultury*, <https://poradnik.ngo.pl/lokale-dla-ngo-w-domach-kultury-281196> (dostęp 20 IX 2019).

³⁶ P. Adamiak, B. Charycka, *Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie wolontariuszy. Raport z badania*, Warszawa 2015.

³⁷ Ibidem, s. 74.

³⁸ Ibidem, s. 75.

potrzebę doszkalania samych siebie w dziedzinie „umiejętności miękkich” oraz wiedzy o sztuce i kulturze³⁹.

Dalsza analiza raportu uwidacznia piętrzące się problemy. Jak piszą autorzy raportu:

Urzednicy biorący udział w badaniu zauważają między innymi mankament wynikający z mechanizmu otwartych konkursów – organizacje składają wielokrotnie podobne wnioski. Zaledwie 29% samorządów prowadzi konsultacje związane z decyzjami dotyczącymi dziedzictwa kulturowego, a 85% z nich uważa, że korzystnie wpływa to na ich decyzje⁴⁰.

Mimo to przedstawiciele władz lokalnych i NGO cenią wzajemną współpracę w zakresie dziedzictwa kulturowego. Według wyników raportu 83% samorządów deklaruje chęć kooperacji z organizacjami.

Do najbardziej powszechnych działań władz lokalnych podejmowanych na rzecz polskiego dziedzictwa kulturowego należą:

[...] konserwacja, utrzymanie i zabezpieczenie zabytków (m.in. dotacje na remonty i konserwacje) – wymieniane w 67% wypowiedzi, edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego (np. wydawanie publikacji, tworzenie ścieżek edukacyjnych, organizowanie wydarzeń) – w 66% wypowiedzi, oraz inwentaryzacja i dokumentowanie zabytków – w 60% wypowiedzi. [...] Ponad połowa gmin i powiatów roztacza opiekę nad zasobami dziedzictwa niematerialnego, jednak inne systematyczne działania z tym dziedzictwem związane są już podejmowane o wiele rzadziej: 26% gmin i powiatów zajmuje się jego inwentaryzacją i dokumentowaniem, a 19% oceną jego kondycji. Wydaje się, że opieka nad dziedzictwem niematerialnym jest zadaniem uważanym za stosunkowo łatwe⁴¹.

³⁹ Ibidem, s. 79.

⁴⁰ *Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie wolontariuszy*, <https://nck.pl/badania/raporty/dzialania-organizacji-pozarzadowych-oraz-samorzadow-w-obszarze-dziedzictwa-> (dostęp 21 IX 2019).

⁴¹ P. Adamiak, B. Charycka, *Działania organizacji pozarządowych...*, op. cit., s. 70–71.

Do tego obszaru część urzędników zalicza organizację festiwalów nawiązujących do lokalnych tradycji.

W sprawie współpracy na polu troski o dziedzictwo kulturowe przedstawiciele władz lokalnych najczęściej zwracają się nie do członków organizacji pozarządowych, lecz do konserwatorów⁴², traktując dziedzictwo kulturowe jako element materialny, który można naprawić lub odnowić. Bardzo często urzędnicy uważają, że za elementy dziedzictwa kulturowego powinny być odpowiedzialne poszczególne instytucje państwowe – muzea wyłącznie zajmujące się sferą materialną kultury, a niematerialną – domy kultury⁴³.

Według wspomnianego raportu w roku 2015 organizacje pozarządowe działające na rzecz dziedzictwa kulturowego istniały w 54% miast, gmin i powiatów⁴⁴. Oznacza to, że działało ówczesnie około siedmiu tysięcy NGO zajmujących się ochroną dziedzictwa kulturowego. Z kolei w miejscach, w których NGO nie istniały w czasie tworzenia raportu, osoby z władz lokalnych twierdziły, że konieczność instytucjonalnej opieki nad dziedzictwem kulturowym nie dotyczy ich regionu ze względu na:

- [...] brak takiej potrzeby, wynikający z braku wartościowego dziedzictwa kulturowego (35%),
- brak zainteresowania dziedzictwem kulturowym wśród lokalnej społeczności (33%),
- brak środków finansowych, z których mogłyby się utrzymywać tego typu organizacje (19%),
- małą liczbę mieszkańców gminy i wynikający z niej brak społecznych aktywistów (12%).

Niemal połowa (45%) z nich twierdzi jednocześnie, że na terenie ich gminy, miasta lub powiatu, mimo braku organizacji pozarządowych zajmujących się dziedzictwem, istnieją grupy o charakterze nieformalnym podejmujące podobne działania⁴⁵.

⁴² Ibidem, s. 87.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, s. 89.

⁴⁵ Ibidem, s. 90.

Najczęstsze przyczyny nawiązywania form współpracy między organizacjami pozarządowymi i urzędami (miast, gmin oraz starostw) to:

- wymiana informacji (41%),
- wspólne prace związane z dziedzictwem (41%),
- udzielanie przez samorządy patronatu organizacjom pozarządowym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego (38%)⁴⁶.

Warto zwrócić uwagę na działania władzy niezależne od organizacji pozarządowych. Odpowiedzią władz na potrzebę troski o dziedzictwo kulturowe jest powołanie rządowej instytucji, jaką jest Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA. Organizacja jest dofinansowywana przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Członkowie instytucji podjęli się stworzenia projektu „Polskie dziedzictwo kulturowe za granicą – wolontariat 2019”. Przedsięwzięcie „wspiera zaangażowanie społeczne w ochronę materialnych elementów polskiego dziedzictwa kulturowego pozostającego poza granicami kraju i obejmuje zarówno obszar historycznej Rzeczypospolitej w jej granicach z 1772 roku, jak i działania związane z ochroną i rewitalizacją spuścizny kulturowej powstałej na emigracji”⁴⁷. Program otrzymał rządową pomoc, czego potwierdzeniem jest poparcie ministra kultury i dziedzictwa, Piotra Glińskiego. Działalność tej organizacji jest dowodem na to, że zainteresowanie rządu oscyluje wokół upamiętnienia polskich dokonań kulturowych na wschodnich krańcach należących niegdyś do Polaków – zwłaszcza na Ukrainie (pierwszych siedem projektów, które otrzymały finansowanie, dotyczyło aktywności mających na celu upamiętnienie lub zbadanie polskiego dziedzictwa w regionie współcześnie należącym do strony ukraińskiej).

Podsumowując przeprowadzone badania, trzeba powtórzyć, że tematyce współpracy NGO z uniwersytetami na polu dziedzictwa kulturowego nie poświęcono w polskim dyskursie naukowym należytej uwagi. Znacznie bardziej rozbudowane okazują się źródła dotyczące obecnych realiów NGO

⁴⁶ Ibidem, s. 92.

⁴⁷ *Programy grantowe*, <https://polonika.pl/programy/programy-grantowe/programy-grantowe-instytutu> (dostęp 25 IX 2019).

i ich perypetii związanych ze współpracą z samorządami. Z przeanalizowanych publikacji, które oszczędnie dozowały informacje, wyłania się obraz nienapawający optymizmem. Kultura była i jest nadal problematyczną kwestią, spychaną na margines potrzeb społeczeństwa, natomiast troska o dziedzictwo kulturowe jest dla przedstawicieli władz zagadnieniem drugoplanowym.

Bibliografia

- Adamiak P., Charycka B., *Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie wolontariuszy. Raport z badania*, Warszawa 2015.
- Badach A., *Rzeźba. Katalog zbiorów. Zamek Królewski w Warszawie, Fundacja Zbiorów im. Ciechanowieckich, Fundacja Teresy Sahakian*, Warszawa 2011.
- Biegun M., *Organizacje pozarządowe w gminie Trzebinia*, Trzebinia 2014.
- Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie wolontariuszy*, <https://nck.pl/badania/raporty/dzialania-organizacji-pozarządowych-oraz-samorządów-w-obszarze-dziedzictwa-> (dostęp 21 IX 2019).
- Kisilowski M., *Prawo sektora pozarządowego. Analiza funkcjonalna*, Warszawa 2009.
- Kordela-Borczyk Z., *Dom Karpacki – pobudzanie współpracy transgranicznej regionów karpackich*, Sanok 2011.
- Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego*, <https://fundusze.ngo.pl/283927-kultura-i-ochrona-dziedzictwa-kulturowego.html> (dostęp 15 IX 2019).
- Kurleto M.H., *Organizacje pożytku publicznego. Rozwiązania prawne – funkcjonowanie – rozwój. Kraków case study*, Kraków 2008.
- Lokale dla NGO w domach kultury*, <https://poradnik.ngo.pl/lokalne-dla-ngo-w-domach-kultury-281196> (dostęp 20 IX 2019).
- Łosiewicz M., *Nowe media w trzecim sektorze: krytyczna analiza tendencji i uwarunkowań*, Gdańsk 2018.
- NGO i domy kultury łączą potencjał twórczy*, <https://publicystyka.ngo.pl/ngo-i-domy-kultury-laczą-potencjał-tworczy> (dostęp 20 IX 2019).
- Programy grantowe*, <https://polonika.pl/programy/programy-grantowe/programy-grantowe-instytutu> (dostęp 25 IX 2019).

Szczyrski P., *Jak założyć stowarzyszenie? Jak założyć fundację? Jak zostać Organizacją Pożytku Publicznego?*, Szczecin 2009.

Trzebińskie organizacje pozarządowe służą lokalnej społeczności, <https://trzebinia.pl/aktualnosci/wszystkie/4806-trzebinskie-organizacje-pozarzadowe-sluza-lokalnej-spolecznosci> (dostęp 21 IX 2019).

Wiklik I., *Organizacje pozarządowe w Zawierciu: współpraca gminy Zawiercie z NGO w latach 2011–2015*, Zawiercie 2016.

Rozpoczynając pracę nad projektem i publikacją, wyszliśmy z założenia, że przede wszystkim potrzebna jest gruntowna wiedza na temat rzeczywistego stanu współpracy uczelni wyższych i organizacji pozarządowych, ze szczególnym uwzględnieniem barier, oraz zbiór inspiracji teoretycznych i dobrych praktyk – zarówno z Polski, jak i z innych krajów – pozwalających pogłębić tę współpracę i zwiększyć jej efektywność. To się nie zmieniło i w dalszym ciągu jesteśmy przekonani, że taka wiedza jest potrzebna. Pozwala ona podejmować skuteczniejsze działania na poziomie lokalnym przez poszczególnych zainteresowanych współpracą pracowników czy osoby kierujące konkretnymi jednostkami organizacyjnymi.

Niemniej jednak w trakcie pracy nad projektem coraz bardziej oczywiste stawało się dla nas to, że jeszcze istotniejsze od drobiazgowej wiedzy o charakterze wdrożeniowym jest zwrócenie uwagi na bardziej podstawową kwestię społecznych funkcji uczelni wyższych. Trudno będzie wprowadzić długotrwałe, efektywne rozwiązania dotyczące omawianej formy współpracy na rzecz społeczeństwa obywatelskiego bez decyzji o charakterze systemowym w obszarze polityki szkolnictwa wyższego.

ISBN: 978-83-8138-152-9

